

BILTEN RG35

Bilten Radne grupe NKEU za Poglavlje 35
Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji

NACIONALNI KONVENT

Nacionalni konvent o Evropskoj uniji predstavlja stalno telo u okviru kojeg se vodi tematski strukturirana debata predstavnika državne administracije, političkih partija, nevladinih organizacija, stručnjaka, privrede, sindikata i profesionalnih organizacija, o pristupanju Srbije Evropskoj uniji.

RADNA GRUPA 35

Cilj Radne grupe NKEU za pregovaračko poglavlje 35: Ostala pitanja - Kosovo jeste da pomogne proces normalizacije odnosa i unapredi život građana Srbije i Kosova kroz zastupanje predloga praktičnih politika, konkretnih rešenja za implementaciju Briselskog sporazuma i kroz promociju vrednosti Evropske unije.

Radna grupa je otvorena za sve organizacije civilnog društva, profesionalna i akademska udruženja i pojedince-eksperte koji se bave ovom temom.

UČEŠĆE I DOPRINOS ŽENA DIJALOGU BEOGRADA I PRIŠTINE

Maja Bjeloš, članica Radne grupe NKEU za Poglavlje 35 i nezavisna ekspertkinja za bezbednost

e-mail: majabjelos@gmail.com

Učešće žena u dijalogu Beograda i Prištine

Pregovori Beograda i Prištine koji su započeti pod okriljem Evropske unije u Briselu 2011. godine sada ulaze u završnu fazu, koja treba da bude okončana postizanjem pravno obavezujućeg Sveobuhvatnog sporazuma o normalizaciji odnosa. Budući da se u okviru zvaničnih pregovora Beograda i Prištine redovno sastaju i razgovaraju muškarci – predsednici, premijeri, ministri, direktori, gradonačelnici, opravdano je zapitati se – zašto u ovom procesu nisu zastupljene žene, i to kao aktivne učesnice u zvaničnim delegacijama ili deo javnosti, ali i kao tema pregovora. Institucionalno učestvovanje žena u svim zvaničnim delegacijama, prema tome u tehničkim timovima i delegacijama koje vode pregovore na najvišem nivou između Kosova i Srbije u kontekstu EU integracija, predstavlja obavezu države na osnovu sistemskih zakona i strateških dokumenata Srbije, kao i ratifikovanih međunarodnih dokumenata. Vlada Srbije usvojila je drugi Nacionalni akcioni plan za sprovođenje Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti UN Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2017–2020) u kojem se navodi da cilj kome vlada teži jeste uključivanje rodne perspektive i veća zastupljenost žena u dijalogu između Beograda i Prištine.¹ Zaključci nezavisnog monitoringa² pregovora Beograda

¹ <http://www.mod.gov.rs/cir/4352/akcioni-planovi-4352>

² Nezavisni monitoring pregovora Beograda i Prištine rezultat je saradnje Organizacije žena (Kosovske) Mitrovice za ljudska prava i Udruženja žena Peščanik iz Kruševca na povećanju uloge žena u procesu Evropskih integracija i posebno, pregovorima između Beograda i Prištine. Udruženje žena Peščanik, „Pregovori Beograda i Prištine iz ženske perspektive“, Udruženje žena Peščanik, Kruševac, 28. mart 2018. <https://udruzenjepescanik.org/aktuelnosti/688-pregovori-beograda-i-pristine-iz-zenske-perspektive>

i Prištine, koji su sprovele dve organizacije – Ženska asocijacija za ljudska prava iz Kosovske Mitrovice i Udruženje žena Peščanik iz Kruševca, ukazuju na to da žene ne samo da nisu učesnice u formalnim procesima dijaloga Beograda i Prištine, već su isključene i kao tema pregovora. Na osnovu rezultata istraživanja ocenjuje se

Urednica portala Crno-beli svet Sanja Sovrlić: Teme - poput žena koje su civilne žrtve rata na Kosovu i žrtava seksualnog nasilja, su važne ali izgleda ne i za pregovarače.

da nema adekvatnog mehanizma niti političke volje za uključivanje žena u ovaj proces. To se može ilustrovati i činjenicom da je Vlada Srbije na inicijativu predsednika Srbije pokrenula tzv. Unutrašnji dijalog i organizovala ukupno petnaest okruglih stolova o Kosovu pozivajući brojne predstavnike stručne javnosti da se uključe u diskusiju (sportska udruženja, verske lidere, akademsku zajednicu, predstavnike bezbednosnih institucija, Srbe sa severa Kosova i druge zainteresovane strane), ali ne posebno i ženske organizacije i mirovne aktivistkinje. U nezavisnom monitoringu navodi se i

Predsednica Beogradskog fonda za političku izuzetnost Sonja Licht: „Pitanje nestalih sa obe strane je jedna od osnovnih tema koja mora da bude rešena. Žrtve moraju da budu poštovane, da im se oda svaka neophodna počast, ali moraju da odu u prošlost. Ne smemo ih zaboraviti, ali ne možemo sa njima iz dana u dan živeti. Moramo živeti za budućnost“. (intervju za RTS, 8. avgust 2018)

to da „čak i kada ženske organizacije samoinicijativno sprovedu aktivnosti koje su usmerene u pravcu pomirenja, predstavnici javnih vlasti ne žele da u njima učestvuju, a u nekim slučajevima

čak i aktivno rade na tome da spreče da do razgovora Srпкиnja i Albanski uopšte dođe“.³

Dosadašnji doprinos žena mirovnom aktivizmu i normalizaciji odnosa Beograda i Prištine

Do skoro žene u Srbiji nisu zauzimale najvažnija mesta odlučivanja u državi, poput premijerskog, te nisu bile u prilici da budu potpisnice nijednog mirovnog sporazuma na prostoru bivše Jugoslavije, kao ni Briselskog sporazuma iz 2013. godine. Stoga, mirovne procese i postkonfliktnu obnovu države i društva vodili su oni koji su započeli oružane sukobe – muškarci.

S obzirom na to da je za većinu žena u Srbiji politički prostor za rad i delovanje i dalje nije dostupan, pa čak ni poželjan, jedan od retkih prostora gde su žene imale priliku da dokažu svoje sposobnosti i spremnost da vode važne procese jeste civilni sektor. U okviru civilnog sektora žene su dale značajne rezultate u izgradnji mira, povezivanju srpskog i kosovskog društva, odnosno normalizaciji odnosa.

Žene iz civilnog društva su isprva delovale kroz anti-ratne pokrete i organizovale svoj rad oko različitih udruženja građana koja su pružala sklonište izbeglicama, podršku ženama i deci žrtvama nasilja, između ostalog. Žene se sada, kao i ranije, otvoreno suprotstavljaju militarizmu, ratu i nasilju. Rekavši da “sahrane njihovih sinova nisu samo njihova privatna stvar” brojne žene iz Kruševca su se pre 14 godina odvažile te započele [protest protiv prisilne mobilizacije i slanja vojnika na Kosovo 1999. godine](#) kojem su se priključili i njihovi sugrađani. Pre uspostavljanja zvanične komunikacije i dijaloga Beograda i Prištine, žene iz Srbije i sa Kosova su održavale neposredne kontakte i pokretale inicijative za pomirenje i dijalog dva društva. Na primer, tokom NATO bombardovanja 1999. godine mirovne aktivistkinje iz Beograda su iz solidarnosti posetile Albanke sa Kosova u izbegličkom kampu Čegrani u Makedoniji i tamo svedočile i dokumentovale sve ono što žene iskusile tokom konflikta. Početkom 2000. godine pokrenuta je inicijativa

Sanja Sovrlić: Ako su neke žene imale toliko hrabrosti da, u vreme ratne propagande i potpuno suprotno javnom diskursu, razvuku transparent na kome piše “Albanske su naše sestre” ili da stanu ispred kolone vojnika kako bi ih zaustavile da idu u rat, takve žene mogu da doprinesu i važnim procesima kojima danas svedočimo.

“Žene Balkana za mir: aktivistkinje prelaze granice” u kojoj je učestvovalo 18 žena iz Srbije i 9 žena sa Kosova.⁴ Pokretanjem

³ Isto.

⁴ Nazile Bala, Antigona Bucaj, Kosovare Kelmendi, Elife Krasniqi, Florina Krasniqi, Vjollca Krasniqi, Rreze Duli, Advije Gashi, Arbnore Shehu, Aida Corović, Anka Gogić-Mitić, Brankica Grupković, Milica Gudović, Tanja Ignjatović, Edit Jankov, Sandra Ljubinković, Lepa Mladjenović, Milica Panić, Žarana Papić, Erika Papp, Borka Pavicević, Zibija Šarenkapić, Natasa Kandić, Mirjana Barbulović, Sonja Biserko, Teodora Tabački, Jasna Živković.

“Ženskog karavana mira” i organizovanjem kolektivnih akcija za prevazilaženje prepreka i stvarnih (i imaginarnih) granica, žene su u okviru ove inicijative radile na uspostavljanju međuetničke komunikacije i saradnje zasnovane pre svega na solidarnosti. Slične akcije se i danas sprovode.

Zahvaljujući Regionalnoj komisiji za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i popis ljudskih gubitaka u vezi sa ratovima u periodu 1991–2001. godine (REKOM), a ne državnim institucijama, danas imamo popise mrtvih i nestalih na Kosovu i Metohiji. Iako politički lideri u regionu nisu hteli da se 2018. godine obavežu na stvaranje međudržavne regionalne komisije, 580.000 ljudi iz regiona je potpisalo inicijativu za osnivanje REKOM kao zavet o miru, neprekidnom istraživanju činjenica, poštovanju sećanja na žrtve ratova i zalaganju da se svim žrtvama, bez obzira na etničku i versku pripadnost, dâ dignitet i da se generacijama koje su odrasle posle konflikta prenese znanje o tome šta se desilo na ovim prostorima. Organizacije za ljudska prava i ženske organizacije, prema tome, u kontinuitetu beleže različite oblike kršenja ljudskih prava, zalažu se suočavanje sa prošalošću i za međusobni dijalog zasnovan na činjenicama i dokazima, kao i za kažnjavanja počinitelaca ratnih zločina kao jedan od preuslova za pomirenje i normalizaciju međusobnih odnosa. S obzirom na to da je pravda za žene koje su pretrpele nasilje tokom konflikta na prostoru bivše Jugoslavije, uljučujući teritoriju Kosova, gotovo nedostižna, aktivistkinje civilnog društva uspostavljanjem “[Ženskog suda](#)” stvorile su siguran prostor za žene da svedoče o svakodnevnom iskustvu nepravdi pretrpljenih tokom rata i u miru.

Malo činjenica i informacija je bilo dostupno građanima u Srbiji i na Kosovu o sklapanju i primeni tehničkih sporazuma i Briselskog sporazuma budući da je proces dijaloga Beograda i Prištine bio netransparentan i elitistički. Zbog toga su novinarka i urednice medija sa Kosova pokrenule 2014. godine osnivanje Kosovo Sever portala – [KoSsev](#) i time osigurale bolje i objektivnije informisanje svih zainteresovanih aktera u obe zajednice, kao i međunarodnih organizacija. Organizovanjem [Beogradskog bezbednosnog foruma](#) u Beogradu tri žene su stvorile prostor za dijalog o Kosovu i drugim temama na visokom nivou u kojem učestvuju državni zvaničnici, predstavnici domaćih i međunarodnih organizacija. Nenasilne metode komunikacije i stvaranje mirovnim programa su takođe deo ženskog stvaralaštva u protekle tri decenije. Ženske i organizacije za ljudska prava kroz direktan rad sa ženama i muškarcima u lokalnim zajednicama prepoznaju i pokreću pitanja koja su od direktnog interesa za građanke i njihov svakodnevni život, i na taj način informišu donosiocel političkih odluka.

I u sferi umetnosti kroz rad [Centra za kulturnu dekontaminaciju](#) i druge organizacije i forme, proširuje se javni prostor za dijalog, saradnju i povezivanje umetnica iz Srbije i sa Kosova koje kroz

svoja umetnička dela pozivaju društvo da preispituju svoje znanje o prošlosti, upoznaju "drugog", povežu se itd. Neka od tih dela u čijem stvaranju su učestvovalе žene su dokumentarni filmovi "Kismet: Ljudi iz Albanije i Srbije" i "Albanke su naše sestre", predstava Narodnog pozorišta "Romeo i Julija", DVD instalacija "XY Ungelost - rekonstrukcija zločina" i dr.

Pokretanje zajedničkog biznisa je omogućilo malobrojnima ženama iz Srbije i sa Kosova ne samo stvaranje profita, već i međusobno upoznavanje, učenje drugog jezika, prevazilaženje stereotipa i razlika. Primer toga je preduzeće pod nazivom "Cooperativa Eva" koju su osnovale krajem 2015. šest Srпкиnja i šest Albanki iz Kline na Kosovu i u maju 2016. pokrenule mali zajednički pogon za preradu svinjskog mesa. Od njihovog rada neposredno živi i zarađuje 12 porodica koje uzgajaju svinje, kao i lokalne bakalnice.

Doprinos žena u srpskom i kosovskom društvu je veći od svega navedenog. Ilustrovanim primerima želimo da skrenemo pažnju na to da su inicijative koje imaju za cilj pokretanje dijaloga između dve zajednice, promovisanje pomirenja, ali i ukazivanje na realne probleme u društvu, veoma često dolazile od žena tokom i nakon završetka rata na Kosovu. Dokazana uloga žena u ovim procesima, kroz taj retko dostupan prostor, treba da se pretoči i u formalnije procese koje sada zauzimaju muškarci.

Ljudi pre teritorije, standardi pre statusa

Nije moguće uopštavati stvari te reći da postoji konsenzus ili zajednički stav žena u srpskom društvu ili žena u politici oko rešenja višedecenijskog spora sa Kosovom. Žene, pojednako kao i muškarci, zastupaju različite pristupe rešavanju problema, kao što nude i različita rešenja. Ipak, prisutan je minimalni zajednički imenitelj za brojne žene u civilnom sektoru, a to je briga za ljude.

Projektni koordinator Fondacije Konrad Adenauer Aleksandra Popović: Ne smemo više samo konsatovati probleme i štiklirati šta je urađeno te zastati nakon nekoliko koraka – nakon konstituisanja ženskih platformi, dijaloga, mreža, studija, nakon usvajanja i ratifikacije zakona i konvencija. Ne smemo stati, sve dok doprinos žena dijalogu Beograda i Prištine ne dopre do svih nas. Dijalog nije projekat. Dijalog su ljudi.

Stanovište brojnih žena u civilnom sektoru je da rešenje kosovskog spora treba da omogući bolji kvalitet života građana i građanki na Kosovu - i Srba i Albanaca, pre razgovora o statusu. To znači da svim građanima i građankama treba omogućiti da se

Sanja Sovrlić: Rešenje kosovskog spora vidim u većoj brizi za kvalitet života građana.

slobodno kreću, putuju bez viza, osećaju sigurno u mestu u kome žive, imaju mogućnosti za zapošljavanje u različitim sektorima itd. Preduslov za to je da vlasti u Beogradu i Prištini budu jasno opredeljene za razvoj oba društva, da pokažu istinsku brigu za

rešavanje svakodnevnih problema građana, kao i za dostizanje pravde na institucionalan način, umesto za upravljanje društvom stvaranjem kriza, održavanjem vandrednog stanja i vandrednih izbora, kao i političkom manipulacijom.

Sve do 2012. godine u političkom diskursu je korišćena floskula "standardi pre statusa", a od 2012. se više ne pregovora o standardima, budući da su oni u međuvremenu preimenovani u "tehničke pregovore", nego se pregovara o statusu a ti pregovori su sada podignuti na "viši politički nivo".⁵ Razgovor o statusu Kosova, zaštiti teritorijalnog integriteta i suvereniteta u političkom diskursu lidera obe zajednice već dugo ima svrhu da skrene pažnju sa stvarnih problema građana. Usled toga, zaštita ljudskih prava, osećaj lične sigurnosti, razvoj ekonomije i drugih oblasti od društvenog i političkog značaja marginalne su u odnosu na primat koji ima teritorija Kosova i Metohije za vlasti u

Izabela Kisić: „Strah i neizvesnost danas su dominantno osećanje kod njih i od kad su počeli razgovori o podeli Kosova, oni sada ne mogu da planiraju budućnost na Kosovu, plaše se da ako se desi podela da će doći i do iseljavanja stanovništva, da će oni koji ostanu u toj situaciji na Kosovu južno od Ibra biti potpuno marginalizovani“. (intervju za NI Beograd, 23. mart 2018)

Beogradu i Prištini. Izvršna direktorka Helsinškog odbora Izabela Kisić smatra da je položaj Srba na Kosovu dramatično pogoršan zbog priča o podeli Kosova i da "niko ne vodi računa o ljudima, već samo o teritoriji".⁶

Brojne žiteljke i predstavnice civilnog društva sa severa Kosova ukazuju na to da je proteklo mnogo vremena od pregovora

Sonja Licht: Srbiji u interesu da Kosovo bude normalno društvo, da se i jedni i drugi razvijaju i da imaju mogućnost da tu žive, inače će otići sve ono što je "mlado i pokretljivo". (intervju za Telegraf, 1. jun 2018)

"standardi pre statusa", a da standardi za dostojan život građana i građanki na Kosovu još uvek nisu ispunjeni. Mnoge organizacije civilnog društva u Srbiji predvođene ženama saglasne su da rešenje za Kosovo treba da obezbedi mir i bezbednost u regionu, evropske integracije i da ono bude održivo. Mnoge žene su takođe mišljenja je da se sadašnji politički narativ mora promeniti, jer se pokazalo da je od govora mržnje i zapaljivih izjava do dela koja proizilaze iz toga, jako kratak put.

Suzana Grubješić: „Rezultat dijaloga treba da bude normalizacija odnosa Beograda i Prištine, a ona podrazumeva i normalizaciju odnosa između društava, među ljudima... Normalizacija odnosa sa Prištinom bi, takođe, intenzivirala EU intergracije. Rezultat ne treba da bude samo brže otvaranje poglavlja, nego da se i unutrašnje reforme stave u fokus, a to su i vladavina prava, i demokratizacija, pluralizam, sloboda medija i izražavanja, sve što je neophodno“. (intervju za NI Beograd, 27. februar 2019)

⁵ <https://pescanik.net/standardi-pre-statusa/>

⁶ <http://rs.n1.info.com/Vesti/a471787/Kisic-Polozaj-Srba-na-Kosovu-dramaticno-pogorsan-zbog-prica-o-podeli-Kosova.html>

Forum za etničke odnose: Izbori na Kosovu pokazali da Beograd može da izvede podelu

Izbori za gradonačelnike na severu Kosova nisu održani u normalnoj situaciji i nisu bili demokratski, ali je dobro što su se desili, ocenio je u Novom danu direktor Foruma za etničke odnose Dušan Janjić. Dodaje da su izbori pokazali da Beograd može da izvede faktičku podelu Kosova. Janjić objašnjava da je dobro što su se gradonačelnici četiri opštine sa severa Kosova, koji su napustili funkcije u znak bojkota zbog uvođenja taksi na robu iz centralne Srbije, vratili preko izbora.

„Srbija i Srpska lista ne kriju da se ovim nije rešavalo ko će biti gradonačelnik, nego da se pokaže da postoji uticaj i jedinstvo Beograda sa vodećim srpskim faktorima na severu Kosova“, kaže direktor Foruma za etničke odnose i dodaje da se za sada ne zna u kom će se pravcu situacija kretati – ka dijalogu ili novom odmeravanju snaga.

„Ovi izbori imaju pozitivan efekat da je došlo do izbora, da postoji nekakva vladavina prava, nema velikih prekršaja. A sa druge strane vidimo veliku mobilizaciju Srba. U međunarodnoj zajednici postoji samo jedno pitanje – ne sprema li se ovim potezom podela Kosova. Postoje dve opcije rešenja pitanja Kosova – nastavka dijaloga ili podela. Ovim izborima pokazano je da Beograd to može da izvede“, ističe Janjić i dodaje da bi uspostavljanje faktičke kontrole Beograda nad severom Kosova bio kraj Briselskog sporazuma.

On kaže da su ostavke četiri gradonačelnika pokazale da Srbija i Srbi imaju ograničen prostor za reagovanje, što ilustruje i povratak srpskih poslanika u kosovski parlament radi verifikacije mandata. Ponovne ostavke novih/starih gradonačelnika Janjić ne vidi kao rešenje jer bi u tom slučaju Priština bila data mogućnost da sama imenuje prve ljude četiri većinski srpske opštine na severu Kosova.

Vest u celosti je dostupna [ovde](#).

FORUM ZA ETNIČKE ODNOSI

TV emisija Sporazoom - Aktuelni politički trenutak na Kosovu

O aktuelnoj društveno-političkoj situaciji na Kosovu posle sastanaka u Berlinu i Tirani, a u uslovima prekinutog Briselskog dijaloga razgovaralo se u šestoj emisiji nove sezone TV emisije Sporazoom. Dati su komentari na sastanak lidera zapadnog Balkana u Berlinu, na sastanak lidera zapadnog Balkana u okviru samita Brdo Brioni u Tirani, a govorilo se i o uticaju evropskih izbora na politiku prema Zapadnom Balkanu i nastavku posredničke uloge Evropske unije u dijalogu Prištine i Beograda. Gosti su bili Špetim Gaši iz Saveta za inkluzivno upravljanje i Bojan Elek iz Beogradskog centra za bezbednosnu politiku, dok je odgovor na to kako građani na severu Kosova gledaju na prekid Briselskog dijaloga i kakve su posledice na terenu dao Miodrag Marinković, programski direktor NVO Aktiv.

TV emisija „Sporazoom“ snima se u Severnoj Mitrovici u studiju Centra građanske energije koji je deo NVO „Aktiv“. Projekat je finansiran od strane Kosovske fondacije za otvoreno društvo (KFOS).

Emisija je dostupna na [linku](#).

U Biltenu Radne grupe NKEU za Poglavlje 35 se iznose stavovi o pregovorima između Beograda i Prištine, prednostima i posledicama ponuđenih rešenja na stanje demokratije i društva u Srbiji, položaj i zaštitu etničkih zajednica na Kosovu, regionalnu stabilnost i pomirenje, Evropske integracije Srbije i druge važne teme od interesa za razvoj našeg društva. U biltenu se objavljuju tekstovi i stavovi članica Radne grupe, ali se daje mogućnost i drugim društvenim i političkim akterima da iznesu svoje stavove po pitanjima od značaja za Poglavlje 35. Bilten izlazi više puta mesečno, distribuira se putem elektronske pošte, i može da se preuzme sa internet stranice Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji, kao i sa stranice Instituta za teritorijalni ekonomski razvoj (InTER) koji koordinira radom Radne grupe za Poglavlje 35 i uređuje sadržaj biltena.

BILTEN RADNE GRUPE NACIONALNOG KONVENTA O EVROPSKOJ UNIJI ZA POGLAVLJE 35

Broj 22 (maj 2019.)

poglavlje35@regionalnirazvoj.org

www.eukonvent.org

www.regionalnirazvoj.org

Mišljenja i stavovi izraženi u ovom Biltenu predstavljaju stavove autora i ne odražavaju neophodno zvanične stavove Fondacije za otvoreno društvo, Srbija, Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji, ni InTER-a.

FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO, SRBIJA

